

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 7 (20)

Суми – 2017

УДК 336.71:336.74:339.746(477)

ВАЛЮТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

*Писана Ксенія Андріївна,
студентка VI курсу ННІ права,
Сумський державний університет*

Науковий керівник:
*Плотнікова Марія Володимирівна,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
та фінансового права ННІ права,
Сумський державний університет*

Стаття присвячена проблемним питанням забезпечення законності при здійсненні валютних операцій в Україні. У статті розглянуто проблему механізму здійснення валютних операцій. Виходячи зі встановлення етимології слова «засіб», було досліджено сутність поняття валютного контролю, його значення саме як засобу забезпечення законності за валютним законодавством та його відмінність від інших форм контролю. Також встановлено сутність поняття «правовий засіб» та розкрито різні підходи до визначення терміну «законність» та «засоби забезпечення законності». З'ясовано роль валютного контролю у системі засобів забезпечення законності та у здійсненні державного механізму. Розглянуто валютний контроль як ефективний інструмент стабілізації руху капіталів. Висвітлено різні підходи до визначення поняття валютного контролю у широкому та вузькому значеннях. Визначено мету здійснення валютного контролю як складової частини державної валютної політики та перелік необхідних завдань для її досягнення. За допомогою ґрунтовного аналізу юридичної літератури та висвітлення цієї проблематики з точки зору як фінансового права, виокремлено критерії, які необхідно використовувати як засіб забезпечення законності при здійсненні валютних операцій у рамках валютного контролю. У статті висвітлено думку, що об'єктом валютного контролю являється вся сукупність валютних правовідносин. Наведено перелік органів, які на сьогодні наділені повноваженнями на здійснення валютного контролю. Доведено, що система валютного контролю, окрім своїх основних напрямків впливу, факультативно забезпечує реалізацію і інших завдань. У статті підсумовано, що за допомогою валютного контролю держава призводить діяльність учасників валютних операцій у відповідність до законодавчо встановлених вимог. У науковій роботі висловлено пропозицію щодо необхідності внесення змін до валютного законодавства з огляду на те, що валютний контроль є дієвим засобом забезпечення законності при здійсненні валютних операцій, який, зважаючи на сучасну нестабільність валютної політики, потребує вдосконалення.

Ключові слова : валютна політика, валютні правовідносини, валютний контроль, валютна операція, законність, забезпечення законності.

Pysana Ks. A. Currency Control as the Law Enforcement while Making the Currency Transactions. The article deals with the problems of the law enforcement while making currency transactions in Ukraine. The article deals with the problem of the mechanism of making currency transactions. According to the etymology of the word “means”, has been carried out the essence of the term – currency control, its meaning as a source of law enforcement and currency control law

implementation, as well as its difference from other means of currency control. In addition to this, the term “legal instrument” has been observed, have been revealed different approaches to the definition of terms “legitimacy” and “means of law enforcement”. Has been determined the role of currency control in the system of law enforcement and implementation of the state mechanism. Currency control has been observed as an effective tool of capital flow stabilization. Have been mentioned different approaches to determining the term “currency control” in the broad and narrow sense. Has been determined the purpose of currency control implementation as a significant part of state currency policy and the list of tasks for its achievement. Thoroughly analysing the number of law literature, and its problemacy from the point of view of financial law, have been picked out the criteria, that should be used as a mean of law enforcement while making financial transactions at currency control. The article highlights the opinion that the object of currency control is the whole set of currency legal relations. Given the list of authorities, which have the right to carry out currency control. It has been proved that the system of currency control, in addition to its main areas of influence, provides the implementation of other tasks. The article summarizes that while using currency control, the state bodies reduce the activity of participants in foreign exchange operations in accordance with legally established requirements. In the scientific work, the proposal is made on the necessity of amending the currency legislation, given that currency control is an effective means of ensuring the legality in the implementation of foreign exchange operations, which, given the current instability of currency policy, needs some improvements.

Keywords : currency control, currency transaction, legitimacy law enforcement.

Постановка проблеми. Реалізація валютної політики держави, валютне регулювання, забезпечення режиму, встановленого для проведення валютних операцій, неможливі без здійснення контролю за застосуванням валютного законодавства, виконанням суб'єктами валютних правовідносин покладених на них обов'язків, цей вид контролю отримав назву «валютний контроль» [3]. Загальновідомо, що контроль у державному управлінні визнається одним із дієвих засобів забезпечення законності, причому його здійснення державними органами повинно відбуватися тільки у межах повноважень, визначених чинним законодавством. Проте контроль виступає в такій якості, якщо контрольні повноваження відповідних органів чітко та однозначно визначені в законодавстві та є достатніми для для реалізації своєї мети. У нашій державі на даний час валютна політика є нестабільною, що зумовлено інфляцією, низькою ліквідністю банківської системи, тіньовим ринком валюти. Зважаючи на ці підстави нестабільності валютної політики, підвищується роль валютного контролю як засобу забезпечення законності у сфері здійснення валютних операцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Доктринальний фундамент вирішення окремих проблем в рамках окремих теоретичних питань стосовно валютного контролю був розкритий науковцями ще за радянських часів. Так, відомими є роботи Л.М. Кравченко, С.І. Лучковської; валютний контроль – Водоласька Є. В. про правове регулювання валютного контролю в Україні; Кравченко Л. М. про правові засади валютного регулювання та валютного контролю в

Україні; Миколаєць А. П. про теоретичні основи та особливості здійснення валютного контролю; Сулейманова С. Р. про валютний контроль, аналізуючи поняття, ознаки, зміст; Шевчик О. С. про поняття та особливості валютного контролю. Але слід наголосити на тому, що вивченню та аналізу валютного контролю саме як засобу забезпечення законності приділялася недостатня увага, що надає актуальності поставленій проблематиці.

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі забезпечення законності при здійсненні валютних операцій з допомогою валютного контролю як одного із засобів.

Для досягнення вищевказаної мети перед нами поставлені наступні завдання: встановлення етимології слів «засіб», «законність», «забезпечення законності», «контроль»; дослідження сутності валютного контролю, його значення як засобу забезпечення законності та відмінність від інших форм контролю; виокремлення критеріїв, які необхідно використовувати як засіб забезпечення законності при здійсненні валютних операцій при валютному контролі.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо зі встановлення етимології слова «засіб». Так, під ним розуміється прийом або спосіб дії; предмет, пристрій, знаряддя для здійснення якої-небудь діяльності. У правовій літературі мова йде про правовий засіб. У теорії держави і права під правовими засобами забезпечення дисципліни праці розуміються такі субстанціональні інституційні установлення і форми, використання

яких спирається на правові важелі й цим сприяє досягненню необхідного результату. Правові засоби С.С. Алексєєв розглядає як „об’єктивовані субстанціональні правові явища, що мають фіксовані властивості, які дозволяють реалізувати потенціал права, його силу” [1, с.15].

У системі засобів забезпечення законності контроль посідає важливе місце, оскільки його метою є забезпечення злагодженої, чіткої роботи органів державної влади усіх рівнів і ланок, сумлінне і якісне виконання, раціональне використання її посадовими особами та державними службовцями, усім складом працівників наданих їм прав та відповідальне ставлення до виконання своїх обов’язків у відносинах з громадянами.

Розкриваючи зміст вищевказаних термінів, одночасно дослідимо сутність поняття «законність» як один із засобів забезпечення.

Так, за визначенням П.М. Рабіновича, законність – це режим (стан) відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється внаслідок їх неухильного здійснення всіма суб’єктами права [10, с.139]. Досить широко у Великому енциклопедичному юридичному словнику зміст поняття «законність» визначає Ю.С. Шемшученко. Так, законність – один із головних принципів організації суспільного життя, сутність якого полягає у точному і неухильному виконанні законів усіма, кому ці закони адресовані. Академік зазначає, що законність не повинна підмінятися політичною та іншою доцільністю. Чинник доцільності має бути закладений у самих законах. Вони також повинні відображати загальнонародні інтереси, а в юридичному сенсі – бути правовими [14, с.290].

Під засобами забезпечення законності розуміють – застосування системою державних органів і суспільних організацій, на які покладений обов’язок по підтриманню та зміцненню законності в сфері виконавчої влади і, які наділені юридично владними повноваженнями правових і організаційних видів і методів діяльності, практичних прийомів, операцій, форм роботи, з метою забезпечення точного дотримання вимог законності всіма суб’єктами державного управління [2, с. 78].

Валютний контроль як правило розповсюджується на рух капіталів для захисту стабільності грошової системи і валютних резервів у період реформування економіки, та є одним із невід’ємних елементів перехідної економічної політики. Валютний контроль як інструмент стабілізації руху капіталів у малих відкритих економіках локалізує коливання процентних ставок

і обмінних курсів, поки не буде сформована розвинена ринкова інфраструктура і не стане можливим регулювати рух капіталів, а отже, і динаміку обмінного курсу через вплив на рівень процентних ставок.

Вчені, які досліджували дане питання (С. В. Кузьмічов, В. С. Кротюк, В. С. Новосьолов, М. П. Кучерявенко та інші) говорять, що валютний контроль є різновидом державного контролю, яка проявляється у діяльності державних органів, і ця діяльність спрямована на забезпечення додержання валютного законодавства при здійсненні валютних операцій [13, с. 231].

Валютному контролю піддаються всі валютні операції, тобто немає значення, чи вони проводяться вільно чи відносно них є певні валютні обмеження [10, с. 54].

Розглянемо визначення поняття «валютний контроль» у широкому та вузькому значенні. В широкому розумінні цілями державного контролю являються охорона конституційного строю, забезпечення прав та свобод людини і громадянина, підвищення ефективності державного управління, підтримка стабільності державного устрою, введення в режим законності дій посадових осіб, а також забезпечення законності та правопорядку в цілому [2, с.15].

Валютний контроль виступає як найважливіший засіб забезпечення законності у фінансовій та господарській діяльності. Валютний контроль – це діяльність вповноважених державних органів, ця діяльність свою діяльність скеровує, щоб проведені валютні операції відповідали законодавству країни [4, с. 89].

В широкому значенні «валютний контроль» слід розуміти специфічний вид фінансового контролю в галузі формування, розподілу та використання публічних валютних фондів та в цілому у сфері обігу валютних цінностей, реалізація якого зумовлюється шляхом діяльності спеціально створеної системи контролюючих органів – органів та агентів валютного контролю направленої на дотримання встановлених правилами поведінки учасників валютних правовідносин.

У вузькому значенні, під валютним контролем, слід розуміти діяльність спеціальних контролюючих суб’єктів в галузі валютного контролю, покликану на дотримання встановлених правилами поведінки учасників валютних правовідносин [7, с. 124].

Характеризуючи валютний контроль потрібно виокремити характерні риси, які надають йому зміст власне окремого виду фінансового контролю:

- метою валютного контролю є перевірка дотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій;

- окрема сфера дії цього виду контролю. До валютного контролю належать валютні операції за участю резидентів і нерезидентів, зобов'язання щодо декларування валютних цінностей та іншого майна;

- специфічні напрямки валютного контролю (відповідність валютних операцій діючому валютному законодавству; наявність відповідних ліцензій і дозволів щодо діяльності, пов'язаної з використанням валютних цінностей; перевірка виконання обов'язків резидентів у сфері валютного регулювання; перевірка виконання обов'язків нерезидентів щодо валютного регулювання [5, с. 102].

Так як валютний контроль є складовою частиною державної валютної політики, нерозривно пов'язаним з державним регулюванням валютних операцій. Мета валютного контролю полягає у забезпеченні дотримання валютного законодавства в ході валютних операцій.

Щоб досягти зазначеної мети, потрібно вирішити наступні завдання:

1) визначення відповідності проведених валютних операцій чинному законодавству і наявності необхідних для них ліцензій і дозволів;

2) перевірка здійснення резидентами зобов'язань в іноземній валюті перед державою;

3) перевірка обґрунтованості платежів в іноземній валюті;

4) перевірка переміщення валюти та валютних цінностей через митний кордон України;

5) перевірка повноти та об'єктивності обліку і документації стосовно валютних операцій [8, с. 118].

Система валютного контролю факультативно забезпечує реалізацію і інших завдань, наприклад, контроль за легалізацією доходів, набутих злочинним шляхом, а саме тих, що отримані від незаконного обігу наркотичних засобів та інших видів злочинної діяльності, оскільки значна частина доходів від цієї діяльності легалізується за допомогою обміну національної валюти на іноземну і переказу за кордон. Об'єктом валютного контролю являється вся сукупність валютних правовідносин [12, с. 307].

Органами, які здійснюють валютний контроль є: Національний банк України, Державна фіскальна служба, Міністерство інфраструктури України. А також агенти валютного контролю, але вони не є органами держави, а просто наділені певними контрольними функціями.

Система валютного контролю факультативно забезпечує реалізацію і інших завдань, наприклад, контроль за легалізацією доходів, набутих злочинним шляхом, а саме тих, що отримані від незаконного обігу наркотичних засобів та інших

видів злочинної діяльності, оскільки значна частина доходів від цієї діяльності легалізується за допомогою обміну національної валюти на іноземну і переказу за кордон. Об'єктом валютного контролю являється вся сукупність валютних правовідносин [12, с. 309].

Валютний контроль має сенс тільки тоді, коли проводиться комплексно: ефективність контролю залежить від міцності його слабкої ланки, при цьому не може замінити економічну політику і забезпечити довгострокову стабільність обмінного курсу. Такого результату можна чекати лише від бюджетних програм і при досягненні країною зовнішньоторговельної рівноваги [11, с. 31].

На думку Л.М. Кравченко, визначення мети валютного контролю як забезпечення режиму законності у сфері валютних відносин є більш доцільним, адже на відміну від валютних обмежень, метою контрольних заходів не є вплив на економічну поведінку суб'єктів підприємницької діяльності. Валютний контроль повинен забезпечувати належну поведінку суб'єктів відповідно до тих юридичних меж, що встановлені державою [6, с. 31].

Тому слід погодитися з думкою Л.М. Кравченко, та зробити висновок стосовно того, що одним із дієвих засобів забезпечення законності у державному управлінні є контроль, здійснення якого державними органами має відбуватися тільки у межах повноважень, визначених чинним законодавством. У нашій державі на даний час валютна політика є нестабільною, що зумовлено інфляцією, низькою ліквідністю банківської системи, тіньовим ринком валюти. Зважаючи на ці підстави нестабільності валютної політики, необхідно вдосконалювати валютний контроль.

Висновки. Таким чином, валютний контроль полягає у запобіганні суб'єктами контролю проведення резидентами і нерезидентами через ці установи незаконних валютних операцій та/або своєчасне інформування такими суб'єктами контролю (згідно правил і процедур, встановлених законодавством) відповідних державних органів про порушення резидентами і нерезидентами законодавства, пов'язаного із проведенням ними валютних операцій. За допомогою валютного контролю держава отримує інформацію, необхідну для запровадження заходів регулювання та приведення діяльності учасників валютних операцій у відповідність до законодавчо встановлених вимог. Отже, слід говорити про те, що валютний контроль є дієвим засобом забезпечення законності при здійсненні валютних операцій, проте який, зважаючи на сучасну нестабільність валютної політики, потребує вдосконалення.

Використана література :

1. Алексеев С. С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие классификация / С. С. Алексеев // Советское государство и право. – 1987. – № 6. – С. 12–19.
2. Беляев В. П. Контроль как форма юридической деятельности и гарантия законности / В. П. Беляев // Право и политика. – 2004. – № 2. – С. 15–23.
3. Валютный контроль: понятие и механизм. Формы, виды и методы валютного контроля [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://librisum.com/valprav/nikka10.htm>
4. Водолаская Е. В. Правовое регулирование валютного контроля и пути совершенствования в Украине / Е. В. Водолаская // Управління розвитком. – 2014. – № 6 (169). – С. 89.
5. Костенко Ю.О. Фінансове право України: Навч. посіб. / Ю.О. Костенко – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 102-103.
6. Кравченко Л. М. Правові засади валютного регулювання та валютного контролю в Україні / Кравченко Л. М. – К. : Нац. торг.- екон. ун-т, 2005. – 152 с.
7. Миколаєць А. П. Теоретичні основи та особливості здійснення валютного контролю в Україні / А. П. Миколаєць // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 11. – С. 124.
8. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія. : «Юридичні науки». – 2016. – Випуск 6. Том 2. – С. 118.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник / П.М. Рабінович. Вид.9-е, зі змінами. – Львів: Край, 2007. – 192 с.
10. Саттарова Н. А. Принуждение в механизме валютно-правового регулирования / Н. А. Саттарова // Банковское право. – 2006. – № 2. – С. 54.
11. Сулейманова С. Р. Валютный контроль: понятия, признаки, зміст / С. Р. Сулейманова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО». – 2015. – Випуск 35. Частина I. Том 3. – С. 31.
12. Шевчик О. С. Поняття та особливості валютного контролю / О. С. Шевчик // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 1020.
13. Шевчук О. Валютний контроль як вид державного фінансового контролю / О. Шевчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2015. – № 10 (175). – С. 71.
14. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. І доповн. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 1020 с.